

Week 20 - Grand Théâtre des Variétés

Amstelstraat

Ooit was de Amstelstraat een theaterstraat bij uitstek, een predicaat dat ze overigens met de Nes moest delen. Zo begon het niet. Bij de uitleg van de straat was dit het domein van de vervoersbedrijven, wagenmakers, paardenstallingen, hoefsmeden, enzovoort. Het huidige Rembrandtplein als naaste buur fungeerde als wagenplein, waar koetsen van buiten de stad arriveerden. Dat bleef ook zo na de Vierde Uitleg, omdat wat achter de Utrechtsepoort als wagenplein gedacht was al snel als veemarkt in beslag genomen werd. Zijstraten van de Amstelstraat weerspiegelen het vervoersverleden ervan: Paardenstraat en Wagenstraat.

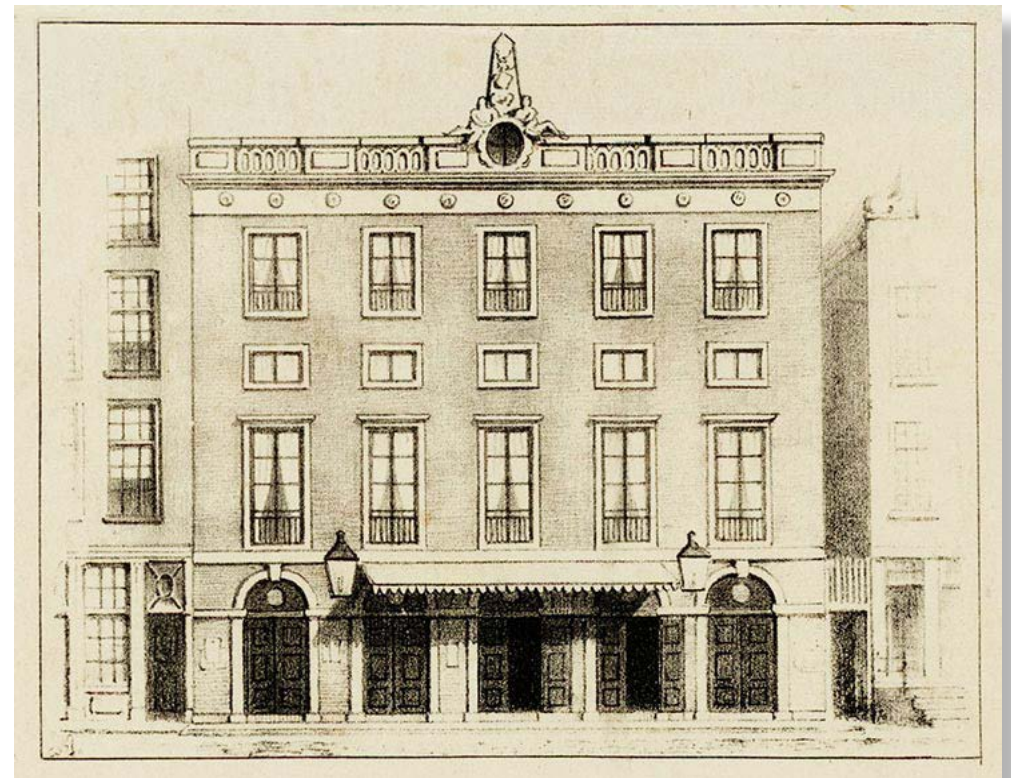
Boven: De Amstelstraat, gezien vanaf het Rembrandtplein rond 1900. De schouwburg is halverwege de straat, te herkennen aan de brandtrappen.

Rechts: De Hoogduitsche Schouwburg in 1846, vlak voor Abraham van Lier hem overnam. Hij had toen al het een en ander aan verbouwingen achter de rug.

In 1839 werd in de Amstelstraat de eerste schouwburg geopend, de Salon des Variétés van Judels en Boas. Het is op de foto het gebouw met het fronton, aan het begin van de Amstelstraat. In 1791 opende iets verderop de Hoogduitsche Schouwburg. Om de theaterreeks af te maken volgden in 1881 het Centraal Theater en in 1893 het Café-Concert Flora, dat in 1896-1897 tot theater werd verbouwd.

Hoogduitsche Schouwburg

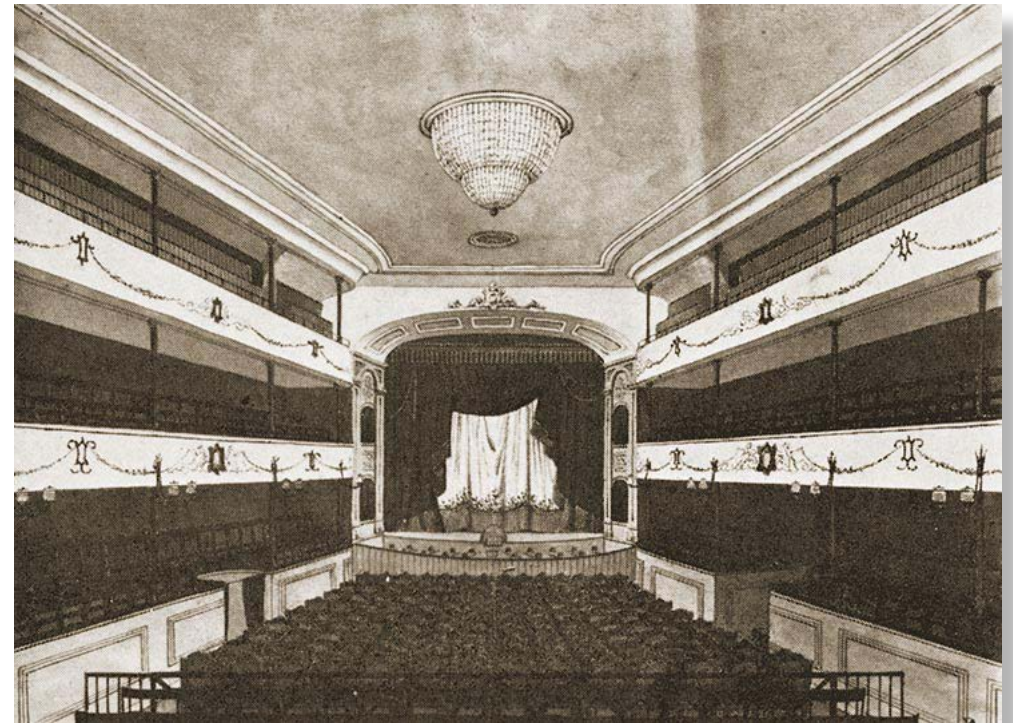
In 1790 begon de bouw van een echte schouwburg in de Amstelstraat naar een ontwerp van architect Abraham van der Hart die drie jaar daarvoor al de Fransche Schouwburg (nu: Kleine Komedie) op de Erwttenmarkt had gebouwd. Een gelegenheid waar nu

eens niét gegeten en gedronken werd bij het beluisteren van wat entertainment, maar waar - comfortabel op een leren bank gezeten - gekeken werd naar het toneel en wat daar getoond werd. Ook qua toegangsprijs week deze schouwburg af van het variété door toegangsbewijzen te verkopen in plaats van de gebruikelijke gratis toegang met verplichte (dure) versnapering. De naam was niet voor niets zo gekozen. Het programma was gevuld met Duitstalig toneel, opera, operette en muziek van vooral Duitse componisten. De schouwburg werd bespeeld door de Hoogduitse Tooneel Sociëteit. Het was niet eenvoudig om op te boksen tegen de schouwburg op het Leidseplein en de Fransche Schouwburg aan de Amstel. Medio 19de eeuw werd het programma aangevuld met vaudeville, goochelaars, acrobatiek, sketches, enzovoort om de recette op peil te houden. Dat mocht niet baten: de Fransche Schouwburg sloot in 1854 en de Hoogduitse werd in 1852 overgenomen door Abraham van Lier. Lees ook nog een artikel over de Hoogduitse Schouwburg in [Ons Amsterdam](#)

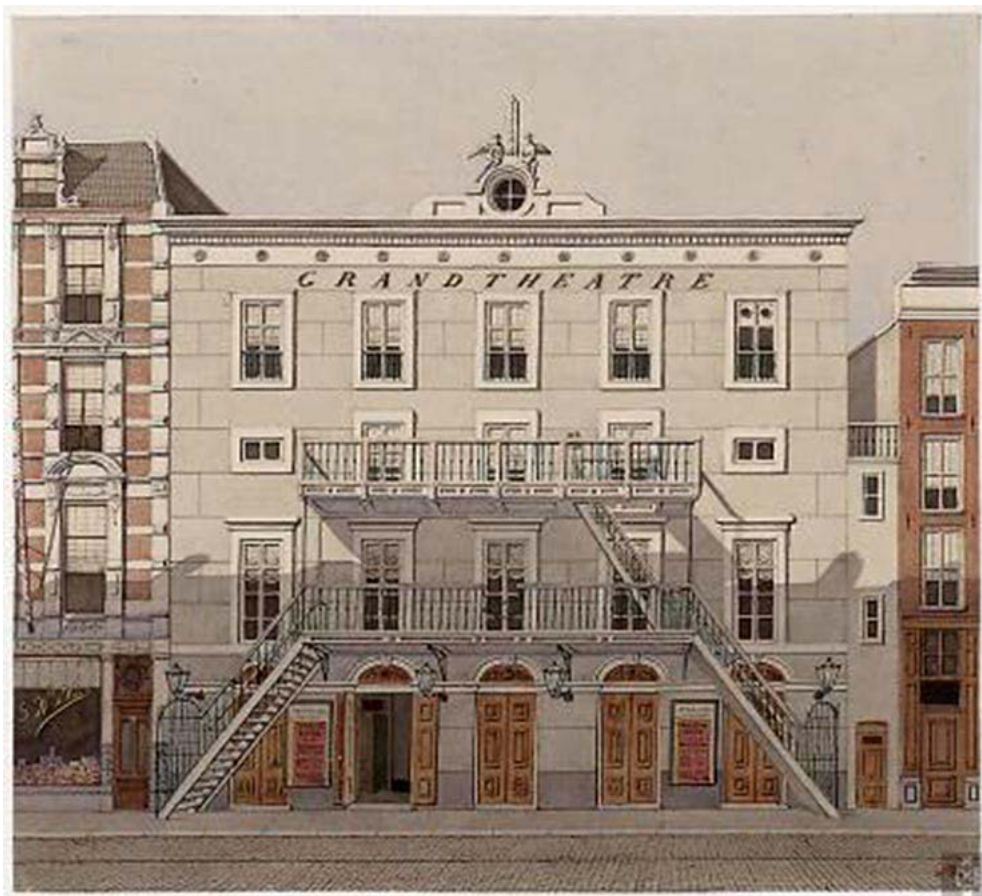
Abraham Israël van Lier (1812-1887)

De in Amsterdam geboren Van Lier begon als muzikant en werd rond 1840 dansmeester. Daarnaast schnabbelde hij wat bij als acteur in kleine theaterrolletjes in de schouwburgen. In 1852 wist hij de hand te leggen op de Hoogduitse Schouwburg in de Amstelstraat. Die bouwde hij om tot Grand Théâtre des Variétés en begon een glansrijk bestaan als theaterdirecteur. Hij maakte net niet zijn 35-jarig jubileum mee als directeur. Hij overleed een dag daarvoor op 7 januari 1887.

Grand Théâtre des Variétés

Abraham van Lier handhaafde aanvankelijk het repertoire, maar had daarbij een gelukkiger hand en een aller-charmantste manier om met personeel, acteurs en publiek om te gaan. Dat bezorgde hem succes en de nodige revenuen, zodat hij van 1875 tot 1877 het gebouw van binnen en van buiten grondig kon laten verbouwen. Daarbij breidde de capaciteit uit van 800 tot 1100 stoelen. De naam van het etablissement was iets eerder al ingekort tot Grand Théâtre en prijkte op de gevel. Van Lier werd op 7 september 1877 in een fakkeloptocht van zijn zomertheater in de Plantage naar de Amstelstraat gebracht voor een uitgebreide huldiging in zijn herboren theater.

Hij werd naast de Stadsschouwburg aan het Leidseplein de belangrijkste schouwburg van de stad. Niet voor niets streek het toneelgezelschap van die Stadsschouwburg bij Van Lier neer tijdens de verbouwing in 1872-1874 en na de brand en tijdens de herbouw in 1890-1894.

Vorige: Het interieur van het in 1877 verbouwde Grand Theatre.

Boven: Het exterieur na het in 1887 aanbrengen van brandtrappen op last van de brandweer.

Rechts: De gebroeders Van Lier namen in 1887 de directie van hun vader over.

Alle beroemde toneelspelers uit de tweede helft van negentiende eeuw hebben in het Grand Théâtre gespeeld: Louis Bouwmeester en zijn zus Theo Mann-Bouwmeester, maar ook internationale vedettes als Adelaïda Ristori, Eleonora Duse, Ernst von Possart en Sarah Bernhardt.

In 1887 werden aan de voorgevel op last van de brandweer brandtrappen aangebracht (afbeelding links). Dat beeld is vaak vastgelegd maar het ontsierde de gevel natuurlijk enorm.

In 1887 overleed Abraham van Lier en namen zijn drie zoons Isouard, Lion en Joseph de directie over. Zij borduurden voort op de faam die opgebouwd was maar hadden uiteindelijk minder succes dan hun vader. Het kan ook zo zijn dat de formule sleets werd of doordat de opkomende filmindustrie en het fenomeen bioscoop volwassen werden. In 1905 begon opnieuw een omvangrijke verbouwing waarbij de hele voorgevel vervangen werd. Daarbij werden eindelijk die

hatelijke brandtrappen verwijderd. Aan de buitenkant minder zichtbaar, maar wel ingrijpend, was het terugbrengen van de capaciteit tot 667 stoelen. Dat had alles te maken met het veranderen van het repertoire. Er zouden vanaf 1907 in de zomermaanden films vertoond worden. Een nieuwe fase in het bestaan!

In 1910 haalden de gebroeders Van Lier B. A. Mullens in de zaak om incidenteel ook eens films te vertonen. Mullens was bekend van

de filmfabriek Alberts Frères, die hij samen met zijn broer dreef. In 1911 zag Mullens kans de hele onderneming over te nemen. Zijn idee om er een luxe bioscoop van te maken werd gedwarsboomd door contracten met vaste toneelgezelschappen. Mullens was niet zo goed of hij hield voorlopig dagen vrij voor hun optredens. Alleen van film kon Mullens toch niet rondkomen en in 1913 verhuurde hij de schouwburg aan het toneelgezelschap van

Hermen Heijermans. Tijdens de crisisjaren na 1930 kreeg Mullens het heel moeilijk.

Zo charmant als Abraham van Lier was geweest, zo horkerig gedroeg Mullens zich. Hij lag met iedereen overhoop die hem in de weg stond. In 1938 presenteerde hij plannen om de schouwburg nu definitief tot bioscooptheater om te bouwen. Zijn financiële positie maakte dat echter onmogelijk en op enige medewerking van investeerders hoefde hij niet te rekenen. Hij kreeg het ook aan de stok met de Dienst Personele Belastingen en hij weigerde een aanslag te voldoen. Maart 1938 trok de fiscus de stekker uit de onderneming en veilde de inventaris. Het gebouw ging op slot.

Boven: Executoriale verkoop van de inventaris van het theater in maart 1940.

Links: Het resultaat van de verbouwing van 1905-1907 met weer een nieuwe gevel.

Sloop

Waar tijdens de bezetting andere theaters doordraaiden bleef het Grand Theatre leeg staan. In de hongervinter roofden vertwijfelde stadgenoten al het hout uit leegstaande gebouwen om hun huizen mee te verwarmen. Dat lot onderging dus ook het theater. Gevolg was dat de muren instabiel werden en elk moment konden instorten. In 1946 bleek de situatie van het Grand Theatre zo slecht dat de Gemeente het onteigende en Publieke

Werken het lieten afbreken. Daarna bleef het perceel jaren braak liggen tot de Nederlandse Middenstandsbank, na een omvangrijke fusie in 1961, ruimte nodig had en in de Amstelstraat een groot gebouw op de grond van het voormalige Grand Theatre liet neerzetten.

Deze aflevering kwam tot stand door bijdragen van Maaïke de Graaf, Dolf van Wijngaarden en Anneke Huijser.

Boven: Het leeghalen van het theater na de verkoop in maart 1940.

Rechts: De nieuwbouw van de Nederlandse Middenstandsbank.

